

LIBURUAK

ARRANEGI, *Eusebio Erkiaga*. Itxaropena Argitaldaria (Kuliska sorta, 19-20), Zarautz, 1958.

Eleberri bat ezta egunoroko gauza euskal-letretan, are gutxiago Erkiaga bezalako euskal-idazle batek egindako eleberria.

Aitor dezadan, aurrenik, oitura-eleberri au zearo legezarrerako dela. Eztu egilleak bide berririk urratu nai izan, aski baitzuen zaarrekkin bere asmoetarako.

Argi eta garbi ageri da, edozein orrialdetan, egillearen "olerkari-tasuna" eta lirikarako ixuria. Esateko ezta liburu guztian lagun bat baizik nabari: Lekeitio, atzo, gaurko ta betikoa, baiña batez ere egillearen aurtzaro-gaztetangoa.

Lekeitio'ko lur-itsasaldeak, lekeitiarren oiturak, nekeak eta jaiak... Aipatzeak berak dakar gogora Lekeitio'tik urruti gabe jaio zen euskal-novelagille baten izen ospatsua. Ez ote da noraezeko, egiteko orretan sartu ezkeru, *Kresala*-ren oroitzapenarekin borroka astea?

Egia esan, eta ezta gutxi, eztirudi Agirre'ren erraiñuak geiegi artegatu duenik Erkiaga, zerbait lagundu badio ere. Ondarrik ondarranean gauza berberatsu izanik, eztu nolazpait ere eleberri onek arenaren eite larririk. Maitasun batek sortarazi ditu liburu biok, naiz Lekeitio eta Ondarroa ez ain elkarren adiskide izan.

Gatozen Arranegi-ra. Ezin obeki aurkeztu dizkigu Erkiaga'k bazterrak eta oiturak, izkuntza ugari, erraz eta guztira txit egokian. Bere-berea duen bizkaieraz idatzi du, an-emenka bildutako loreak noizean bein sakabanatuaz, eta ezta iñor damutuko. Ederki baiño ederkiago daude, izan ere, izkera osatu eta batuak, literatur-euskalkiak, baiña eztira oraindik gauza novela-teatroetarako.

Gaiñerako euskaldunontzat ain berezia duen Bizkai-euskeraz, Lekeitio'ko itz-esaera jatorretan blei (*ut dicunt*) ageri den euskeraz, azaldu digu bada Erkiaga'k Lekeitio'ren edertasuna. Alde onetatik, ene ustez, eztio batere zorrik Domingo Agirre'ri, ezina badirudi ere, ez jatortasunean ez aberastasunean. Eliz-gizona eztenez, au baiño lasaiago mintzutzen zaigu, bigunkiroago ere bai. Non-nai ezagun da olerkaria, bai irudietan, bai itzak autatu ta antolatzean. Novelagillea olerkariak ito duela esan diteke.

Agertzen dizkigun lekeitiarrak izketa bizia eta berezkoa dute —egilleak sentiera gordeak nabarmentzeko ao zabalegia ematen die— nean ez ainbeste—, itxura polita dute kanpotik, baiña arima-aldean eztarakuste funts eta kemen geiegirik. Ezin-bestean dei egin diela dirudi iratxo odolgabe oriei.

Korapillorik ezak uzten duen utsartea betetzeko, erabateko gogoe-tak ipintzen dira maizegi. Onelakoak, esate baterako: “Ez dau bizitzaldi onek beti arpegi berbera. Zerua, batean illun eta ekaitzean agertu arren, urrengoan argi eder zemaigabe ta adu-izpiz janzen daki. Ez dabe begiak oro bateratsu negar-aldi, negar-iturri izateko soillik egiñak ez diralako” (175 or.). Edota: “Goizeko eguantz alai, txuri ta argitsua, sarri askotan egun goibel eta arrats euritsu aldatu oi dan antzera, geuri eder atsegarri iruditutako lendabiziko zantzu ta susmoak, uskor ta antzu ta arnalgabe itzali oi dira” (178). Ederki adieraziak daudenik ezutu ukatuko. Eleberri batean, ordea, ez tute beñere non ta noiznaikoarekiko uste-iritziek estaliko emen-oraingo gertarien gabea eta eza.

Erkiaga'ren Leketitio, gertaleku atsegiña izanik, sugerik gabeko paradisua da garraztasunik sumatzeko. Ekaitzen bat edo beste eza-gutzen du aldiz-aldiz, biotzeko eta este goitiko miñak ere bai: mundua sortua izanik, Leibnitz'ek esango zukean bezala, etzitekean besterik gerta. Gizonak bere eskuko duen borondatetik datorren gaitza, ordea, eta ori da batipat gaitza guretzako, ezta ia ageri. Gizonagandikako gaitzik ezpada, beraz, ezta egiazko dramarik ere.

Sugerik gabeko paradisua dela esan dut, ez orratik emakumerik gabekoa. Etengabeko arrimenez dagokio begira Erkiaga emakumeen bere gisako iaerari eta umore-ttannta batekin azaltzen duen jatorrizko axerikeriari. Ezta miresteko. Egiteko orretan ari dira Jainkoak gizajendea sortu zuen ezkerotik jakintsu-ezjakiñak eta ez tute oraindik ondarrrik jo, Nafarroa'n XIV'garren mendean agertzen den Butzu Ondagabea murgildu balira bezalaxe.

Labur etengo dut aria. Liburu atsegin-atsegiña eskeiñj digu Erkiaga'k: eleberri osoa ezpada ere, eleberri polit baten zati eta pus-keta apaiñak, bai. Erdietsi du besterik baiño naiago zuena: bere jaioterriari goresmen egokia kantatzea. Orain, gogo osoz bere neu-

rriko euskal-novela bat egiteari lotu nai bazaio, beldurrik gabe egingo nuke ori ere emango digula, orretarako trabagarri dituen doai bikaiñak brida estuz menderatzen baditu.

L. MITXELENA

BASERRIA DIRU-BIDEAN. *Manuel Oñativia Aurela*. 1956'ko "Premio San Francisco de Asís"ekin saritua. Donostia'n, 1957.

"Baserriko gora-berak aurrera nola eraman" dio izenpean. Eta izenpe dalako onek agertzen du liburuaren elburua.

Baserria galdu-arraixkuan sarturik ikusten degu aspalditxu ontan. Ez da orain-oraingo kanta, baserriak ustutzen dijoazkigulakoa. Bañan, inoiz bada-ta, gerrate-ondoren aunditu zaigu arraixku ori.

Zergati asko izango ditu, baserrien ustutze onek, baserrik baserritarrak iges egite onek. Zergati ekonomikoa, besteak beste: "baserriak dirutan ez duala ordaintzen baserrian egiten dan lanik..." Ori esan oi da. Bañan izan bait-liteke, baserrian lana bear bezela egiten ez dalako. Ontara dator batez ere liburu onen asmoa. Liburuarena, eta "Premio San Francisco" eratu dutenena. Eta oso ondo arkitzen bait-degu guk guzti ori. Txalogarri benetan.

Bañan eta, zer esango degu liburuari berari buruz? Manuel Oñativia Jaunak, oiturik gaduzka itz-lau eder batera, prosa bikain batera. Donostia'ko Irratsaioetan, astean bi aldiz, ortxe eukitzen gaitu bere itz errez eta jatorretik, esan oi dan bezela, txintxilik. Eta bere liburuan ere olaxe azaltzen zaigu: prosa-zale jator, euskera jatorra nunitik dariola.

Eta gaiari bagagozkio, berriz, zer esanik ez. Bere lantegiko, bere eginkizuneko gaia bait-du baserri-gai au Oñativia'k. Eta gai maitea. Baserri-gaien "apostolu" egiñik bizi da, izan ere, aspaldi ontan. Apostolu iraunkor. Ez bera bakarrik. Ba'du lagunik, Jaunari eskerrak. Eta bitza urte askorako. Urte askorako lana leporatu bait-dute gizon jator oiek. Baserritarraren ez-jakin edo egosgogor edo ez dakit nik zertasuna dalako alde batetik, eta ahal-dutenen ezin-aditua-edo bestetik; lan luze xamarra ote-dan, alegia guzti ori. Bañan olako "apostolu" ta olako liburu asko baleude, ederki burutuko litzaken lana. Dana-dala, egin bear zana. Eta gure Zarautz'eko ganadu-sendakin jaunak ederkitxo burutu diguna.

Ukullua, bejak, simaurtegia, belartokia, belardiak, baratza, sagastia, egaztiak... Orra liburuaren gaia. Gai ugaria. Bañan baita ederkitxo ta irakurgarri-irakurgarri edatua ere liburuaren 170 orrialdeetan. Edergarriak gañera, eta ondo aukeratuak, gaia errezago adierazteko.

Ba'degu aditze, arrera ona egin zaiola baztarretan. Gipuzkoa'ko ta Naparroa'ko Aldundiak ere asko zabaltzea nai dutela, bakoitzak bere errialdeetan. Ondo egiña. Ez bait-degu uste, orla eginda, dirua erre kara botako dutenik.

Bijoakio gure zorianagurrik beroena gure adiskide ta erritar, Oñativia jaunari.

M. LEKUONA

INTZA BEGIETAN. Olerkiak (Poesías vascas con traducción castellana), *Claudio Sagartzazu (Satarka)*. San Sebastián, Industria Gráfica Valverde, S. A., 1957.

Sagartzazu'tar Kauldi, gure barrutian "Satarka", bere aldiko gizona da: nola ezta izango? Itzaurrean Lekuona jaunak ederki dion bezala, beste zenbait olerkarirenakin lotua agertzen zaigu Sagartzazu'ren izena: Eltzo, Zubigar eta Jauregi'renakin, Beterrri-aldekoak besterik ez aipatzeko. Aspaldi ixillarazi zuen eriotzak, zorigaitzean, batzuen mintzoa, bear genduen baiño askozaz leenago. "Satarka" eta Jauregi'ren etorria ezta, ordea, agortu, euskal-letren onerako.

Gipuzkoa'ko euskal-poesiaren gora-beerak aztertze ko nerea baiño jakinduri mardulagoa nai litzake. Alaz guztiz, ezta noski okerre gi esana izango aipatu ditudan olerkariak, beste geiago lagun dituztela, poesia orren aldi eta era baten ezaugarri gaillean direla: gero, 1930-tik edo asita, Orixe'k, Lizardi'k, Lauaxeta'k eta zabaldu zituz ten molde berrien aurrekoarena, alegia. Poesia txukun-apaiña, baiña errikoia eta errax-antzekoa; barrenkoia eta goibel-ixurikoa. "Intza begietan" eta malkoa biotzean. Sugarra, arrimena edo poz ajolakabea baiño naiago zuten, izan ere, negar xamur ixilla.

Eztakit zer esan bear duen poesi-mota onezaz egun edo biarko kritikak. Nik beintzat ezin dezaket gai onetan kritikarik egin. Au baita aurretan, besterik bazen ere enekienean, ezagutu nuena; au, euskaldun guztiok, baita zekenenak ere, biotzean gorderik daukagun xoko minbera orretaraño sartu zitzaidana. Geroztik irakurri dut oberik eta goragokorik, baiña eztut bestetan sumatu ustekabe an artu ninduen aurtzaroko ikara berri aren bizia.

Zuzen jokatu du "Satarka"-k ondo zaarraren muskil berriak argitaratzean. Nork bere buruari dio zor leialtasuna, beste iñori baiño leenago. Moduak eta joerak eztira goiz bateko loreak besterik: biotzetik darion itzak, berriz, eztu aldakuntzarik ikusiko.

Liburuaren itxuraz, aski da esatea Valverde'renean egiña dela. "Ayalde"-k (lau arrasto beltz lirain paper zurian) beste izkuntza eder batetara itzuli ditu irudi maiteak.

L. MITXELENA

ERRAONDO-KO AZKEN DANBOLINTEROA, Arturo Campion-en ipuia, A. Justo Mari Mokoroa-k irugarren aldiz bere gisa euskeraz antolatua. Bilbao 1958.

Irugarren aldiz irten da argitara Campion'en *El último tamborilero de Rahondo* erdiragarria, Aita Justomari Mokoroa'k euskeraz emana, Zertxobait ukitu du itzulpena, oker ezpanago, oraingoan ere. Azal-aldaturik ageri da, gaiñera, eta nolako azalarekin! Txukun baiño txukunago egin dute inprenta-lana Ellakuria'renean eta Angel Baddillo'ren irudiak euskal-liburuetan gutxitan baizik ikusten ez tireneta-koak dira.

Leenago argitaratua izanak eztiio ezer kentzen Aita Mokoroa'ren itzulpenari. Beste argitaraldiak, izan ere, eztira erraz arkitzen. Ezta-kiit gaiñera onelako euskeralpen bat bear baiño geiagotan argitara ote ditekean, ain da euskalduna, erraza, garbikeririk gabe garbia, ugaria. Erderazkoa baiño luzeagoa dela, eta zer?

Izkuntz eredu bikaiña da itzulpen au, itzulpena izan arren. Or gabiltza beti gipuzkera delako euskalki ori osatzen, berritzen eta egokitzen. Ba ote dakigu, orratik, zer-nolako den obetu-bearrean ari geran izkera? Neri beintzat —ikasiagoengatik enaiz ari— deus ere eztakidala iruditzen zait "Ibar"-en itzulpen au irakurri ondoren. Emen dagoen euskal-usaia eta lotsa gaiztorik gabeko etorria bestetan ere sumatua dut: gipuzkoar autore zaarretan eta erri-izkera lasaiean. Liburu zaarrak, ordea, nekez topatzen dira eta eztiugu beti gogoz irakurtzen, aietan —eta baserritarren mintzaeran ere bai— agertzen baitira alako itz eta esaerak gure belarri minberentzat mingarri direnak. Batzuen eta bestearen mami aberatsa eskeintzen digu orain A. Mokoroa'k, "zeña"-rik gabe, iñor asalda eztedin. Gipuzkera zer den jakin nai duenak, beraz, badu nora jo, geiegi nekatu gabe.

Ikasletarako jaio geranok badugu ikasbide eroso, naiz begien aurrean ipintzen digun elburua nekez atzemango dugun orietakoa izan. Eskerrik asko, Aita Mokoroa.

Oartxo bat. Euskeraz ere *Juslapaña* agertzen da 14'garren orrialdeko oarrean, *Txulapain*-en orde (ik. A. Irigaray, *Euskera*, 1956, I, 46'gn. orrialdean).

L. MITXELENA

GOAZEN LOURDES'A.—Lazkao'ko Beneditar gazte batzuek egiña.—1958.

Zenbait liburuk, ederra izanaz gain, beste alderdi on bat ere izan oi du: ordu onean egiña izatea. Eta alderdi on orixe du liburuxka onek. Ordu onean dator. Eta oso ondo eratua gañera.

Larogeita zortzi (88) orrialde ditu guztira. Ez da aundi. Bañan ezta txiki ere, urte beterako bakarrik egiña izateko.

Izan ere, ala bait-da: aurtengo urterako egiña da, aurten Lurde'ra joango diran peleginari euskaldunentzat argitaratua. Andre Maria Lurde'n agertu zitzaiguneko eun urte betetzearen gogoangarri ta ara dijoazenentzat ikasgarri.

Liburuxka, oso ongi eratua dago; ondo osatua; geiegi gabe. Gogoz irakurtzen da, ta gogoa goxoki aserik uzten du. Euskera errex. Zatziz eta gaiez ondotxo jantzi ta ornitua. Arkibidea dago esaten: Aurtengo Barkamenak, Bernardatxo, artzuloko emakume txuria, otoitza, damua, Lurde'ko joan-etorria, Lurde'ko ura, mirariak, (neskatx euskaldun bat sendatua), bertso berriak, aurten Lurde'n, otoitz eta kanta...

Aurtengo egiña esan degu... *Aurtengo*, batez ere; bañan gero ta gero ere, gogoangarri alde batetik, eta ikasgarri bestetik, *betiko* ere izan ditekeana... aurten bertan argitalben guztia, oso-osorik sal-tzen ez bada beintzat; gerta bait-liteke ori ere, aurten degun urtearekin alde batetik, eta liburuxka bera dan bitxi politarekin bestetik.

Edergarriak ere ba'ditu; Labayen'dar Matxin'enak, lapitz askatuz egindakoak.

Akatsik? Kantai buruz esango genduke zer-edo-zer guk: bat edo biri polbora-usai apur bat dariela; eta, intzentsu-usaia bear dan lekuan, ez bait-da ain egoki. "Gudarako, bai, suturik", "Etsaiak botatzeko danak, danak, bera", "Betiko erbestetu"... Gerrate-aurreko kantak izan nunbait... Bañan obeko bait-zan olako gauzak betiko aztea. Gañerakoan, estiloz, lotu xamar zenbait aldiz, erderazko lokerrari lotutxo. Gazte-lana izan nunbait. Bañan guzti oiek ez bait-dira ezer liburuxkaren ederraren aldean.

M. LEKUONA

"EL BIDASOA". *Irun'go astekaria, 1880'garren urtean sortua. Irun'garren aldia.*

Lenago ere aipatu da Gipuzkoar astekari au EGAN-en. M. Le-kuona'k eman zun berri laburtxo bat, orain pare bat urte. Azkenengo urte-bete ontan irakurgai jakingarriak argitaratu ditu, euskeraren alde mintzatuz. Orrialde bat euskera utsian eman ere bai: olerki, ipui, itzulpen ("Platero ta biok"), iritzi-atala, eleberri ("Amabost egun Urgain'en"), aintxinako euskal-idazleen idazlan zatiak, eta beste gai ugari.

Bidasoar idazleak bakarrik ez, kanpotar lankide pillo bat ere ba du. Euskeraz idazten dutenen artean Norbert Tauer (zeiñ euskal-aldizkaritan ez Txekotar adiskide au?), bat bakarrik aipatzearren.

Irugarren aldi ontan (XIV Urtean dijua: 655'gn. Zenbakian) argitaratu dituan euskal lanen arkibide osotu bat egin eta "Euske-ra"-n edo emen EGAN-en bertan emateko asmotan gaude, J.I.

N. A. G.

P. ARRADOY.—KATALIÑEN GOGOETAK.—Aita Villasante Frantziskotarrak Gipuzkoako euskeraz jarriak.—Arantzazu irarkolan.—1958.

Len ere iritzipetua degu liburu au. Eta oso eder bezela iritzipetua gañera. Gaur gipuzkoeraz datorkigu, orduan baxenaparreraz bezela; bañan lengo neurri berberetua arkitzen degu guk, eta len bezelaxe laudoriogarri.

A. Villasante'k oso gogoz egin du bere lana. Baxenabarrera ondotoxo dazagu berak; eta gipuzkoerak, berriz, ez bait-du ezkuturik Arantzazu'ko fraide bizkaitar argi onentzat; uste izatekoa zan gai ontatik gauza bete-betea irtengo zana; eta alaxe irten da.

Arradoi'ren lan meiak graziatzko pitxi ta perla asko zeduzkan gorderik bere orri-artean; eta A. Villasante'k oso arduraz eta esku goxoz ukitu ta perekatu ditu perlatxo guzti oiek: oxta-oxta irakurtzalle gipuzkoarraren adigarri egiteko aña. Oraindik ere Arradoi'ren ardo goxoari lehengo usai nahas-eziña dario A. Villasante'ren eskuetan. Orixe dala bait-derizkiogu guk gipuzkoeratze onen meriturik aipagarriena: lengo sañete ta otin bereiza oraindik ez galtzea...

Arradoi'ren lana, lan gozotxoak ez ote-dan entzun izan diogu gizon bizardun norbaiti... emetxoak alegia... Bañan-eta nolakoak bear zuten ba izan, gozotxoak ez-eta, emeak ez-eta, emakume baten gogoetak, emakume batek bere egunoroko *recit* kuttun bezela eratuak izan-da? emakumeak egiñak izaki, alegia, eta emakumeentzako gañera...? Gizaseme askok eta askok ere gogotik irakurriko dituztela ezik. Eta ola ondo.

Gure zorion-agurra A. Villasante'ri.

M. LEKUONA

MEZA DEUNA ERRIARENTZAT.—*Arteaga'tar Laurentzi* Karmeldarrak bertsoetan eratuak.—Ibargutxi'tar Emiliano Apaiz Jau-naren eta Aita Emiliano Karmeldarraren doñuak.—1957.—Gráficas "Ordorica".—Bilbao.

Aldi ontan Liturgi-gaiak asko erabiltzen dira baztarretan. Euske-raz ere bai. Or dago gure Orixe'ren Meza-Bezpera-Liburu ederra.

Bikañenetakoa era guztietara. Liburu bikain eta oso-oso. Orrëtzaz gañera ari zaizkigu azaltzen, baita, beste zenbait liburuxka txikiago ere Liturgi-puxketari buruzko. Meza alkarrizketatuari buruz, adibidez. Alkarrizketatu eta kantatu. Or dabil urte batzuek onuztik Arantzazu'ko Prantziskotarren edo A. Omaetxebarria'ren kantadun esku-liburutxoa, era ontara egiña. Ba'genekian, baita, Lazkau'ko Beneditarrak ere beste zerbaiti eskua erantsirik zebiltzala gai berdiñean, Liturgi garbiagoari buruz bear bada. Apaiz artean ere ba'dakigu Elizen batean —Elizen batzuetan— olako zerbait antolatu dutena, kateketikoxeago ezik. Bakoitza bere aldetik zer-edo-zer asmatzen; gaur dan eguneko apeta oni erantzuten...

Gaur Larrea'ko-edo Karmeldarren txanda degu. Gai beronixe buruzko beste lan errikoi-errikoi bat eratu digute. Eta bertsoan eratu gañera. Eta nun eratu? ta Arequipa'n, an, Peru'n... Bejondaiola A. Laurentzi'ren aldarte ederrari!

Eta nolakoa da, ba, A. Laurentzi'ren lana? eta bi Emiliano oiena?

A. Laurentzi'ren bertsoak, oso errikoiak dira: adi-errezak eta biribillak, ritmikoak. Teologi-muña ere oparo dariote.

Bi Emiliano oien doñuak, berriz, ikas-errezak, oso ikas-errezak dira. Eta oso egoki josiak bait-deritzaizkigu batez ere *rezitatuak*, ots, Kredo ta Aitagurearen doñuak alegia. Besteak beste.

Asko bana ditezela Bizkai-aldeko Elizetan.

M. LEKUONA

“BAT, SEI, AMAR... edo zenbat seme?”—P. P. C.—Itxaropena argitaldaria.—Zarautz.

Ia konturatu gabe, seigarren liburuxka da au, sail ontan argitaratzen digutena euskeraz, Euskalerriko Irugarrendarrak. Irakurtzalle euskaldunentzat oso ordu onean.

Lengoak etziran makalak; bañan oraingoa, bikañenetakoa. Etxeberria'tar Lanberto Apaiz Jaunak sortua; eta A. Baztarrিকা prantziskotarrak ederkitxo euskeratua. Giarra izango da noski erderazkoa; bañan ez det uste euskerazkoak zorrik izango dionik. Gaiak eskatzen duan bezela, zirti-zarta egiña dago, zartadaka. Idi-zilla, latigoa esku azkarretan. Olakoxea iduri zaigu, asi ta buka. Bejondaiola A. Baztarrিকা'ri. Jarraitu olaxe. Eta ikasi dezagula guztiok euskera ola erabiltzen.

Akatsik? Guk “seme”-ordez, “aur” esango genduala. Bañan ori utsa da beste eder guztien artean.

M. LEKUONA

ERDAL-EUSKAL-IZTEGIA. Orrelako iztegi on baten bearrean gaudela esan oi da, eta ezta zeero egia. Salgai daukagu aspaldian buruz eta jakitez ornitutako iztegi bat. Ona izena: André Tournier et Pierre Lafitte, *Lexique français-basque*, Editions "Herria", 1954, Bayonne.

"Beste aldekoa" izatea, esango du norbaitek. Alaz guztiz, beste aldekoak eta gu izkuntza berberan mintzatzen geran ezker —zenbait uskeri gora-beera—, eztigu guri ere on baizik egingo. Zaar eta berri, ederki bildu dituzte euskal-ondasunak, eta eztira gutaz erabat aaztu. Nik beintzat eztut laguntza makala arkitu geienetan liburu ortan.

Eta frantsesez eztakienak? Orrek ere erabil dezake, neke geixea-go artu nai badu. Eztu aldamenen beste iztegi bat —gaztelania-frantsesa— iduki besterik. Bi lan egin bearra izango du, alferraren gisa.

Eta gure Mitologian noizpeinka agertu oi den euskal-idazle jator orrek, inongo erderarik eztakienak, alegia? Beste guztiok baiño obeto dago arima erratu ori, ezpaitu ezer itzultzeko premiarik.

L. MITXELENA

